

LOMÉN KONVENTIO — EEC:n kehitysmaapolitiikan uudet vaatheet

Kari Joutsamo

Keskiyöllä 31. tammikuuta 1975 menivät umpeen EEC:n Jaunde- ja Arusha-sopimukseen perustuneet vanhat assosiaatiojärjestelyt kahdenkymmenen kahden Afrikan valtion kanssa. Muutamaa tuntia myöhemmin päästiin pitkällisten ja usein dramaattistenkin neuvottelujen kautta ratkaisuun EEC:n ja 46:n ACP — Afrikan, Karibian ja Tyynen Meren — valtion kanssa. Tämä uusi järjestely, josta on muodollisesti jätetty ilmaisu »assosiaatio» pois, allekirjoitettiin virallisesti Togon pääkaupungissa Loméssa 28. helmikuuta 1975 ja astui voimaan rati-fiointikierroksen (vähintään 2/3 allekirjoittajavaltioista) tultua asianmukaisesti loppuunsaoritetuksi. Status quo'hon rakentuvista väliaikaisjärjestelyistä sovit-tiin samalla vanhojen assosiaatiojärjestelyjen suhteen.

Lomén konventio on toisaalta EEC:n vanhojen Rooman sopimuksen assosiaa-tioartiklojen ja Jaunde- ja Arusha-järjestelyjen historiallista jatkoa, toisaalta taas seurausta Englannin liittymisestä EEC:hen. Mitään EEC:n vanhoista asso-siaatiojärjestelyistä ei sovellettu uusiin jäsenvaltioihin, mutta liittymissopi-muksen yhteydessä varattiin luetelluille 20:lle Afrikan, Karibian ja Tyynen Meren kansanyhteisömaalle tilaisuus assosiaatiosopimusten tai vastaavien jär-jestelyjen tekemiseen EEC:n kanssa samanaikaisesti Jaunde-maiden kanssa.

Lomén konvention historiallisen ja maailmankaupan rakenteeseen liittyvän merkityksen ymmärtämiseksi on syytä aluksi lyhyesti tarkastella EEC:n aikai-semiä assosiaatiojärjestelyjä.

Rooman sopimus ja »kolmas maailma»

Rooman sopimuksen neuvotteluja käytäessä 1957 olivat kaikki muut jäsen-kandidaatit paitsi Saksan Liittotasavalta ja Luxemburg siirtomaavaltoja. Eri-tyisen tärkeitä siirtomaat olivat Ranskalle, joka asettikin neuvotteluissa ehdot-tomaksi edellytykseksi liittymiselleen EEC:hen sen, että vapaakauppa emämaan ja alusmaiden välillä nivellettäisiin vapaakauppaan EEC:n jäsenvaltioiden välillä.

Ranskan puhtaasti »alueellisen» ja erityisesti Liittotasavallan ja Alanko-maiden »universaalimman» kolmannen maailman politiikan välinen köyden-veto päättyi voimakkaasti Ranskan linjaa suosivaan ratkaisuun. Rooman sopi-muksen IV osassa liitettiin periaatteessa kaikki jäsenvaltioiden siirtomaat yhte-näisenä, asteettain liberalisoituvana vapaakauppa-alueena EEC:hen. Myös liikkeenperustamisoikeus ilman rajoituksia siirtyi emämaan jäsenkumppaneille EEC:ssä. »Eurooppalaisten» maataloustuotteiden kauppa jäi kuitenkin kokonaan näiden järjestelyjen ulkopuolelle (lukuunottamatta Algeriaa, johon sovellettiin

muutenkin huomattavasti kiinteämpiä suhteita kuin pelkkää vapaakauppaa). Lisäksi perustettiin art. 238:ssa EEC:lle mahdollisuus solmia erityisiä assosiaatiosopimuksia kolmansien valtioiden kanssa.

Paitsi kauppaa, Rooman sopimuksen IV osan artikkelit koskivat myös kehitysapua. Erityisen rahaston FED:n¹ viisivuotiskauden pääomaksi sovittiin 581,25 milj. u.c:tä.²

Jaunden konventiot

Kolonialismi oli jo Rooman sopimuksen voimaanastuessa 1.1.1958 hyvää vauhtia matkalla historiaan. Ranskan, Belgian ja Italian Afrikassa sijaitsevien siirtomaiden suhteen läpimurtovuosi oli 1960, jolloin suurin osa niistä itsenäistyi. EEC:n ministerineuvosto teki yksipuolisen päätöksen assosiaatiojärjestelyjen jatkamisesta toistaiseksi. Muut itsenäistyneet valtiot paitsi Guinea tyytyivätkin FED:n rahojen houkuttelemina jatkamaan koko viisivuotiskauden loppuun.

Jaunde I konvention neuvottelut aloitettiin 1962 aikana ja ne oli myös tarkoitus niveltää EEC:n laajenemiseen. Englanti ja kolme muuta valtiotahan olivat 1962 vakavasti pyrkimässä EEC:n jäseniksi. Laajentamisneuvottelujen kariuduttua de Gaullen vetoon, lykkäytyivät assosiaationeuvottelutkin jonkin verran. 20. heinäkuuta 1963 solmivat sitten kahdeksantoista Afrikan valtiota (ks. luetteloa jäljempänä s. 248) Jaunde I konvention.

Valtiollinen itsenäistyminen ei tuonut paljonkaan muutoksia näiden valtioiden ja EEC:n välisiin suhteisiin ja jos toi, niin eräät niistä olivat muutoksia huonompaan suuntaan!

Järjestelyn kaksi keskeisintä seikkaa olivat vapaakauppa ja FED. Vapaakauppa-alueet perustettiin nyt kunkin assosiaatiomaan osalta erikseen EEC:n kanssa. Tämä seikka on haitannut melko paljonkin alueellista taloudellista yhteistyötä ja integraatiota Afrikassa. Vapaakauppa koski vain osaa alueiden välisestä kaupasta, yleislistaa sekä erikseen neuvoteltuja listoja toiselta puolen EEC:n ja toiselta puolen kunkin assosioituvan valtion välillä. Koko järjestelyn suhde GATT:in I ja XXIV artikloihin onkin erityisesti USA:n ja eräiden Latinalaisen Amerikan maiden toimesta asetettu kyseenalaiseksi.

Vastavuoroisten preferenssien myöntäminen kyseisten kahdeksantoista kehitysmaan toimesta teki Jaunde I:stä »vertikaalisen työnjaon» preferenssialueen, neokolonialistisen alueen, joka syrji ulkopuolisten kehitysmaiden vientiä EEC:hen ja muiden kuin EEC:n jäsenvaltioiden vientiä Jaunde-maihin. Lisäksi Ranskan siirtomaihinsa ylläpitäneen surpris-systeemin takia EEC:n yhteiset ulkotullit tulivat eräiden keskeisten trooppisten tuotteiden osalta erittäin korkeiksi.

FED:n osalta voidaan todeta, että FED II:n, 730 milj. u.c:n hallinta, käyttö- ja jakosuunnitelmat sekä -päätökset tehtiin edelleen Brysselissä pelkästään

EEC:n komission virkamiesten toimesta. Rahat investoitiin paljolti infrastruktuurin kehittämiseen sekä lyhyen tähtäimen hyötynäkökohtien mukaan *ad hoc*-projekteihin. Lisäksi FED on aina ollut »sidottua» kehitysapua, hankinnat on periaatteessa tehtävä sataprosenttisesti EEC:stä tai assosioituneista maista. Hankintasopimusten alueellinen jakautuma FED I:n ja II:n osalta oli seuraava:³

Taulukko 1. FED I:n ja FED II:n hankintasopimusten jakautuminen yritysten kotimaan mukaan (%).

Firmojen kotimaa	FED I		FED II	
Alankomaat	5,0 %		3,3 %	
Belgia	3,8 %		8,9 %	
Italia	13,7 %		10,7 %	
Luxemburg	0,3 %		0,3 %	
Ranska	43,6 %		36,7 %	
Saksan Liittotasavalta	6,4 %	72,8 %	23,5 %	83,4 %
Assosioituneet valtiot	27,1 %		16,5 %	
Muut valtiot	0,1 %		0,1 %	
	100,0 %		100,0 %	

Taulukosta voidaan havaita, että kun suurimmaksi osaksi puhtaan kolonialistisen kauden FED I:ssä assosioituneiden maiden yritysten osuus hankintasopimuksissa oli vielä runsas neljännes, niin FED II:ssä se supistui vajaan kuudesosaan! Eniten sekä suhteellisesti että absoluuttisesti hyötyivät saksalaiset yritykset. FED onkin paljolti toiminut EEC:n alueen monikansallisten yritysten tukijana rahoittamassa niiden laajentumista Afrikassa.

Jaunde II solmittiin 1969 eikä oleellisilta osin eronnut sisältöön ja vaikutuksiin nähden Jaunde I:stä. FED III:n pääomaksi tuli 900 milj. u.c:tä. Ranskan ja Belgian hegemonia-asema entisillä siirtomaillaan mureni edelleen toisten EEC:n jäsenvaltioiden hyväksi, ulkopuolisista on lisäksi USA rynnistänyt »vapaille markkinoilla» erityisesti Zaireissa.

Kun tarkastellaan tätä assosiaatiojärjestelyä maailmankaupan kokonaisuudesta käsin, voidaan kärjistetysti sanoa, että EEC »varasi» Jaunde-maat itselleen eräiden keskeisten trooppisten elintarvikkeiden sekä eräiden mineraalien (kupari, rautamalmi, mangaani, fosfaatti) tuottaja-alueeksi. Nämä artikkelit ovat eräitä poikkeuksia lukuunottamatta olleet erittäin staattisia sekä hinnan että kysynnän kehityksen suhteen. Useiden primäärituotteiden hinnat kehittyivät päinvastoin »dynaamisesti» alaspäin 1970-luvun poikkeuksellisiin alkuvuosiin saakka saman aikaan kun inflaatio teollisuusmaissa nosti teollisuustuotteiden hintoja.

Niinpä onkin ollut havaittavissa, että paradoksaalista kyllä Jaunde-maiden osuus EEC:n tuonnissa kehitysmaista on suhteellisesti jonkin verran laskenut muihin, erityisesti öljyntuottajiin ja voimakkaammin teollistuneisiin kehitysmaihin, verrattuna. Jaunde-maiden teollistamiseen ei assosiaatiojärjestelyissä juuri kiinnitetty huomiota.

Jaunde-maiden talous onkin eräitä poikkeuksia lukuunottamatta (Norsunluurannikko, Gabon, Zaire ja Mauritius, joka liittyi Jaunde II:een yhdeksäntenätoista valtiona 1973) kehittynyt hyvin vaatimattomasti. Alueen BKT per capita kohosikin 1960—1970 vain 2,2 %/o. Tätä lukua voidaan verrata Japanin 8,6, NL:n 4,8, Euroopan (poislukien NL) 3,0 ja USA:n 2,0 %:iin samalla aikavälillä. Eräissä Jaunde-maissa on tapahtunut lisäksi suoranaista taantumista:⁴

Taulukko 2. Maat, joissa BKT per capita on laskenut välillä 1960—1970 (%/o).

	BKT per capitän »kasvu»
Niger	— 1,8 %/o
Somalia	— 1,1 %/o
Ylä-Volta	— 0,6 %/o
Senegal	— 0,3 %/o
Tsad	— 0,1 %/o

EEC:n muut ulkomaankauppajärjestelyt kolmannessa maailmassa

Ranskan veto-oikeuden käytön ärsyttäminä saivat Liittotasavalta ja Alankomaat EEC:n hyväksymään 1963 »universaalimpaa» linjaa korostavan Declaration of Intent'in. Tässä julkilausumassa EEC ilmoitti olevansa halukas laajentamaan Jaunde-konvention tai vastaavat järjestelyt myös muihin maihin, joilla on Jaunde-maihin verrattava taloudellinen rakenne ja tuotanto.

Tätä julistusta sovellettiin ensimmäistä kertaa Nigeriaan 1966, jonka kanssa neuvoteltiin valmis vapaakauppaa (ei kehitysapua) koskeva assosiaatiosopimus. Nigerian sisällissodan takia tämä sopimus ei kuitenkaan astunut voimaan. Kenian, Ugandan ja Tansanian kanssa sen sijaan EEC solmi 1968 Arusha-sopimuksen, joka seuraavana vuonna myös astui voimaan. Tämäkin assosiaatiosopimus koski vain kauppaa, ei kehitysapua. Toisin kuin Jaunde-konventio, on tämä sopimus pystynyt jonkin verran parantamaan ao. maiden viennin suhteellista osuutta EEC:n markkinoilla.

Lisäksi universaalien lähestymistavan laajenemista EEC:n kolmannen maailman politiikassa merkitsi alunperin UNCTAD:in piiristä lähteneen GSP:n (= Generalized System of Non-reciprocal Preferences) käyttöönotto heinäkuusta 1971 alkaen. Nämä EEC:n yleiset tullihelpotukset kehitysmailla eivät labyrinttimaisen monimutkaisuuksiensa ja niihin liittyvien kiintiönormien takia

ole tosin merkinneet kehitysmaille rahaksi arvioituna kovinkaan paljon. Tulli-helpotukset koskevat pääasiassa vain puolivalmisteita ja teollisuustuotteita, joten ne koituvat etupäässä teollistuneimpien kehitysmaiden hyväksi.

EEC:llä on myös bilateraaliselta pohjalta assosiaatio- ja vapaakauppasopimuksia useiden Välimeren maiden kanssa. EEC:n pyrkimyksenä onkin ollut muodostaa yhtenäinen Välimeren politiikka. Kaiken kaikkiaan, jos EEC:n kauppapolitiikkaa tarkastellaan kansainvälisen työnjaon pohjalta, niin voidaan todeta, että »sisärenkaaseen» kuuluvat länsi-eurooppalaiset valtiot, täysjäsenyyteen kelpoiset assosioituneet (Kreikka, Turkki ja Malta) sekä vapaakauppasuhteissa olevat (kaikki muut). »Keskikastiin» kuuluvat Välimeren alueen muut valtiot, jotka ovat tärkeitä siirtotyövoiman tuojia ja kauppakumppaneita. Öljykriisi on laajentamassa EEC:n mielenkiintoa tällä suunnalla koko Lähi-Idän ja Pohjois-Afrikan alueelle. Näiden valtioiden kanssa pyritään myös melko kiinteään »kumppanuuteen».

EEC:n ylläpitämän vertikaalisen työnjaon alimmalla asteella ovat sitten sosialistiset maat ja kehitysmaat. Nämäkin on jaettu eri kasteihin. Kiinteimmin kytkettyjä ovat luonnollisesti vielä jäljellä olevat Ranskan ja Alankomaiden sekä 1. 2. 1975 alkaen myös Englannin siirtomaat, joihin sovelletaan edelleen Rooman sopimuksen IV osan määräyksiä. Seuraavana olivat Jaude-maat (vapaakauppa ja FED), sitten Arusha-maat (vapaakauppa) ja viimeisenä muut. Näiden osalta GSP, mahdollinen kauppasopimus EEC:n kanssa sekä GATT-jäsenyys (de jure tai de facto) jakavat ne vielä eri alakasteihin. Mitä alemmalla asteella valtio on tässä hierarkiassa, sitä vaikeampaa sen on periaatteessa saada markkinoitua vientituotteitaan EEC:hen.

ACP—EEC neuvottelut

Neuvottelut EEC:n ja alunperin 43:n, sittemmin kaiken kaikkiaan 46:n ACP-valtion välillä alkoivat kesällä 1973. Valmisteluja niitä varten oli tehty puolin ja toisin. Komissio esitti muistiossaan huhtikuussa 1973 sopimusluonnoksen, joka rakentui paljolti Jaunde-konventioiden mallin mukaan. Tärkeänä uutuu-tena se kuitenkin sisälsi STABEX:in (= stabilisation of export receipts, vientitulojen vakaannuttamisjärjestely). Tämän järjestelyn esittelyyn palataan jäljempänä.

EEC:n (= yhdeksän jäsenvaltion ja komission) edustajat joutuivat kuitenkin yllätyksekseen havaitsemaan, että myös vastapuoli kykeni koordinoimaan kannanottonsa yhtenäisten tunnusten alle. Ja nämä vaatimukset menivät radikaalisuudessaan huomattavasti pitemmälle kuin mihin Brysselissä oltiin alunperin varauduttu.

Afrikkalaisten assosiaatiokandidaattien ulkomaankauppaministerit kokoon-
tuivat Abidjanissa toukokuussa 1973 ja löivät lukkoon »yhdellä äänellä puhu-

misen» periaatteen. Saman kuun lopulla OAU:n huippukokouksessa Addis-Abebassa sovittiin afrikkalaisten tavoitteista erityisen ohjelman muodossa. Keskeisimmät kohdat olivat:

1. FED:n suuruus ja rahojen hallinta.
2. Teollistaminen.
3. Muita kuin tulleja koskevat kaupanesteet.
4. Alkuperäsäännöt.
5. Maataloustuotteiden sisällyttäminen vapaakauppaan.
6. Vientitulot.
7. Ei-vastavuoroisuuden periaate.

Afrikan valtiot vaativat täyttä harkintavaltaa FED:n rahojen investoimiseksi kansallisten kehitysohjelmien puitteissa, teollisen yhteistyön kehittämistä ja määrällisten kaupanesteiden sekä muiden esteiden eliminointia. Alkuperäsääntöjen osalta vaatimuksena oli ACP-maiden käsittely yhtenäisenä alueena sekä eri maiden vientituotantojen erityispiirteiden riittävä huomioonotto. Maataloustuotteiden osalta tulivat käytännössä keskeisimmiksi kiistakapuloiksi sokeri ja vihannekset. Vientitulojen osalta afrikkalaiset vaativat yleisen takuuhintajärjestelmän käyttöönottoa kaikessa ACP—EEC-kaupassa. Ja tärkeänä niin periaatteellisesti kuin käytännössäkin oli vaatimus ei-vastavuoroisuudesta, siitä että ACP-maiden ei tarvitse myöntää vapaata pääsyä tai tullihelpotuksia EEC:n vientituotteille. Tässä vedottiin UNCTAD:in piiristä liikkeellelähteneisiin ideoihin ja ratkaisuihin kuten GSP:hen. Koko GATT:iin perustuva maailmankaupan perusrakenne, sikäli kuin se ei hyväksy ei-vastavuoroisuuden periaatetta lähtökohdaksi teollistuneiden ja kehitysmaiden välisessä kaupassa katsottiin vanhentuneeksi ja epäoikeudenmukaiseksi.

Näistä perusastelmista lähtivät varsinaiset lähettilästason neuvottelut sitten liikkeelle Brusselissä lokakuussa 1973. Tällöin samanaikaisesti alkanut öljykriisi vaikutti taustalla kaiken aikaan välillisesti neuvotteluihin, olihan neuvotteluissa afrikkalaisen rintaman »johdossa» OPEC-maa ja muiltakin luonnonvaroiltaan jättiläinen, Nigeria. Kolmannen maailman raaka-aikaiden tuottajien ääni alkoi OPEC:in »varoittamana» saada entistä huomattavasti suurempaa ominaispainoa Brysselissä. EEC:n neuvottelustrategiaksi muodostuikin pikeminkin turvata itselleen raaka-aineiden tuottaja-alue pitkällä tähtäyksellä kuin tuijottaa lyhyen tähtäyksen hyötynäkökohtiin. Toisella puolen pöytää neuvottelustrategiaksi muodostui ennen kaikkea yhtenäisen kannan säilyttäminen kautta linjan, jottei »*divide et impera*» periaate murentaisi koko ACP-rintamaa. Sekä Karibian että Tyynen Meren valtiot liittyivät nimittäin neuvottelujen melko alkuvaiheessa afrikkalaisten Addis-Abebassa esittämään neuvottelujen periaateohjelmaan.

Neuvottelujen alussa 46:n eri puolilla maailmaa sijaitsevan kehitysmaan

joskus hyvinkin vastakkaisten intressien ja erilaisten tarpeiden yhteensovittaminen oli usein vaikeampi ongelma kuin yhteisen ACP—EEC-kannan saavuttaminen. Tämä näkyy jo siitäkin, että neuvottelujen kuluessa pidettiin 183 ACP—EEC-yhteisistuntoa, mutta 493 ACP- »ryhmäkokousta».

Neuvottelujen ensimmäinen vaihe Brysselissä syksyllä 1973 ja talvella 1974 ei tuonut kuitenkaan vielä osapuolten kantoja lähelle toisiaan STABEX:ia ja teollistamisyhteistyötä lukuunottamatta. ACP-maat kutsuivat nyt puolestaan EEC:n edustajat ministeritason konferenssiin Kingstoniin, Jamaikalle heinäkuussa 1974. Konferenssi näytti alkavan pessimistisen mielialan vallitessa, sopimukseen ei ainakaan tammikuun loppuun 1975 mennessä tultaisi pääsemään. Kingstonin konferenssi muodostui kuitenkin neuvottelujen käännekohdaksi. EEC suostui luopumaan vastavuoroisuuden periaatteesta ja STABEX:in ja teollistamisyhteistyön osalta päästiin melkein lopullisiin ja valmiisiin ratkaisuihin. Maataloustuotteet ja muut kuin tulleja koskevat kaupanesteet sekä luonnollisesti FED IV:n loppusumma pysyivät kuitenkin kiperimpinä kysymyksinä, joista neuvotteluja ja kauppaa käytiin kiivaasti tammikuun 1975 loppuun saakka.

Neuvottelujen kolmas vaihe loppuvuodesta 1974 käytiin taas Brysselissä lähettilästasolla. Väliaikaisjärjestelyistä sovittiin, mutta varsinaiset neuvottelut lukkiutuivat vielä niin, että tarvittiin kaksi ministeritason konferenssia 13.—15. ja 30—31 tammikuuta 1975 ennen kuin lopullinen sopimusteksti saatiin laadituksi.

Lomé'n sopimuksen keskeisin sisältö

Lomé'n konventio on monessa suhteessa todella merkittävä aikaansaannos. Jaunden konventioita voitiin lioittelemana luonnehtia neokolonialistiseksi järjestelyiksi. Niistä on otettu eräissä suhteissa merkittäviä askeleita kohti tasa-arvoisempaa »kumppanuutta». Sopimusneuvottelut ovat myös konkreettisesti osoittaneet kolmannen maailman valtioille, että yhteistyö on voimaa. Ennen näitä neuvotteluja Afrikan englannin- ja ranskankielisen alueen yhteistyö on ollut jokseenkin olematonta, mutta nämä neuvottelut ovat olleet eräänä sysäyksenä kiinteämpien yhteistyömuotojen kehittämiseksi. Toisaalta myös EEC:lle sopimus on merkittävä järjestön tulevaisuuden kannalta. Maailman valuuttakriisi, öljykriisi sekä järjestön sisäiset erimielisyydet olivat juuri ehtineet pahasti kolhia koko EEC:n uskottavuutta ulkopuolisten valtioiden silmissä.

Sopimuksen osapuolina olivat toisaalta EEC (jäsenvaltiot ja ministerineuvosto), toisaalta seuraavat 46 valtiota:

Jaunde-maat: Burundi, Dahomey, Gabon, Kamerun, Keski-Afrikan Tasa-valta, Kongon Kansantasavalta, Malagasy, Mali, Mauretania, Niger, Norsunluurannikko, Ruanda, Senegal, Somalia, Togo, Tsad, Ylä-Volta ja Zaire.

Liittymissopimuksen kansainyhteisömaat (mukana Mauritius ja Arushamaat): Barbados, Botswana, Fiji, Gambia, Ghana, Guyana, Jamaika, Kenia, Lesoto, Länsi-Samoa, Malawi, Mauritius, Nigeria, Sierra Leone, Swazimaa, Tansania, Tonga, Trinidad ja Tobago, Uganda ja Sambia.

Declaration of Intent'in nojalla alkuaan mukaan tulleet: Etiopia, Guinea, Liberia, Päiväntasaajan Guinea ja Sudan.

Declaration of Intent'in nojalla, neuvottelujen aikana itsenäistyneet maat: Bahama-saaret, Grenada ja Guinea-Bissau.

Itse konventio käsittää seitsemän lukua, kauppa (I), vientitulot (II), teollistamis-yhteistyö (III), kehitysapu ja tekninen yhteistyö (IV), liikkeenperustamisoikeus, palvelukset, maksu- ja pääomaliikenne (V), päätöksentekoeuimet (VI) sekä yleiset ja loppuartiklat (VII).

Päätöksentekoeuimien suhteen ei ole tehty mainittavia muutoksia Jaunde-konventioihin verrattuna. Keskeiset elimet ovat ministerineuvosto, lähettiläiden komitea ja sihteeristö. Päätöksenteko tapahtuu pariteettiperiaatteen mukaisesti, ensin EEC:n ja ACP:n »ryhmäpäätökset», sitten näiden kahden yhteinen, yksimielinen päätös.

Yleisten ja loppuartiklojen osalta huomattakoon, että sopimukseen voivat sen voimassaoloaikana avoimesti liittyä ministerineuvoston suostumuksella ulkopuoliset valtiot. Irtisanomisaika allekirjoittaneille on 6 kk. Sopimus on voimassa 1. maaliskuuta 1980 saakka.

Liikkeenperustamisoikeus taataan non-diskriminatiiviselta pohjalta kaikissa allekirjoittajamaissa, samoin palvelukset. Pääoma- ja maksuliikenne on konventioon liittyvän tavarain, liikkeenperustamisen ja palvelusten vapaan liikkuvuuden osalta periaatteessa vapaata.

Varsinaiset Lomé-konvention avainkohdat liittyvät sen sijaan sen neljään ensimmäiseen lukuun. Mitä ensinnäkin kauppaan tulee, niin ACP-vientituotteiden tulli- yms. vastaavista rajoituksista vapaa pääsy EEC:hen taataan samalla kun EEC:n vientituotteille ACP:hen taataan MFN-kohtelu (= most favoured nation, suosituimmuuskohtelu).

Tätä pääsääntöä täydentää lukuisa joukko yksityiskohtaisempia lisäys- ja poikkeussääntöjä, joista tässä otetaan esille vain muutama tärkein. EEC poistaa pääsääntöisesti myös määrälliset rajoitukset ja vastaavat diskriminoivat kaupanesteet ACP-maiden suhteen Maataloustuotteiden osalta sovelletaan kuitenkin omia sääntöjään. Niiden tuotteiden osalta, joissa EEC:llä ei ole yhteistä markkinamekanismiaan (kuten trooppiset tuotteet ja muut tuotteet, joita EEC:n alueella ei merkittäviä määriä tuoteta) ja joihin ei sovelleta muita tuontirajoituksia kuin tulleja, tapahtuu tuonti ACP-maista tullivapaasti. Kahden muun ryhmän, niiden tuotteiden osalta, joihin sovelletaan määrällisiä rajoituksia ja/ tai ehdollisia tuontimaksuja sekä toiseksi niiden tuotteiden osalta, joiden suhteen EEC ylläpitää omaa, periaatteessa suljettua markkinamekanismiaan, EEC takaa pääsääntöisesti ACP-maille vähemmän epäedullisen kohtelun kuin muille

ulkopuolisille. EEC suostui toisin sanoen, ensimmäistä kertaa, tinkimään oman maatalouspolitiikkansa koskemattomuudesta.

Merkittäviä tässä suhteessa olivat erityisesti sokeriin sovellettavat erikoisjärjestelyt, joista tarkemmin jäljempänä. Kaiken tämän lopputuloksena voidaan ACP-maiden 1973 vientinumeroiden valossa EEC:hen todeta, että 71,9 % niiden maataloustuotteista olisi tullut EEC:hen tullivapaasti, 22,3 % koostui sokerista ja loppujen 5,8 %:n osalta ACP-maat olisivat olleet muita EEC:n ulkopuolisia edullisemmassa asemassa.

Alkuperäsäännöt tulivat pääsäännön suhteen samaksi kuin EEC:n yleisesti soveltamat (esim. EFTA-maiden kanssa), ts. muutos tullinimikkeistössä on yleensä riittävä tuotantoprosessi ACP-alkuperän saavuttamiseksi. Tätä pääsääntöä täydennettiin poikkeuslistoilla A ja B, joissa ACP-maiden yksilöllisiin tarpeisiin kiinnitettiin jonkin verran huomiota. Näissä listoissa sovellettiin jonkin verran myös prosenttisääntöjä, joilla yleisimmin ACP-maiden tuotannon vähimmäismääräksi vientituotteen loppuhinnasta tuli 25—30 %. ACP-maat muodostavat tässä suhteessa yhden ja yhtenäisen alueen EEC:hen nähden.

Vientituloja koskevat normit koskevat toisaalta varsinaista STABEX:ia, toisaalta sokerin erikoisjärjestelyjä. Varsinainen STABEX koskee lopullisesti kahtatoista tavararyhmää, joista joidenkin osalta järjestely peittää useampia tullinimikkeitä. Tullinimikkeiksi laskettuina kyseessä onkin 29 nimikettä. Komission alkuperäisehdotuksessa huhtikuussa 1973 oli vain kahdeksan nimikettä, joista kupari jäi pois ja sokeri sai »erikoiskäsittelyn». Lopulliset STABEX-vientituotteet olivat:

1. Maapähkinätuotteet (3 eri tullinimikettä)
2. Kaakaotuotteet (3)
3. Kahvituotteet (2)
4. Puuvillatuotteet (2)
5. Kookospähkinätuotteet (4)
6. Palmukasvituotteet (4)
7. Raakavuodat ja nahkatuotteet (4)
8. Raakapuu (3)
9. Banaanit
10. Tee
11. Hamppu
12. Rautamalmi

Näiden tuotteiden merkityksestä voidaan ensinnäkin todeta eri ACP-maiden viimeisimpien käytettävissä olevien kauppatilastojen valossa, että käytännön relevanssia STABEX:illa olisi ollut eri maiden viennistä seuraavien tuotteiden osalta:⁵

Taulukko 3. STABEX-tuotteiden osuus ACP-valtioiden kokonaisviennistä

Botswana,*	nahat ja vuodat (9 %),
Burundi,*	kahvi (86 %), nahat ja vuodat (6 %), puuvilla (3 %),
Dahomey,*	palmukasvituotteet (34 %), puuvilla (12 %), kahvi (10 %),
Etiopia,*	kahvi (38 %), nahat ja vuodat (13 %),
Fiji,*	kookospähkinätuotteet (18 %),
Gabon,*	raakapuu (32 %),
Gambia,*	maapähkinätuotteet (94 %),
Ghana,	kaakao (61 %), raakapuu (19 %),
Grenada,*	kaakao (40 %), banaanit (24 %),
Guinea,*	rautamalmi (90 %),
Guinea-Bissau,*	palmukasvituotteet ja maapähkinätuotteet, tiedot puuttuvat,
Jamaika,*	banaanit (4 %),
Kamerun,	kaakao (23 %), kahvi (26 %), raakapuu (12 %),
Kenia,	kahvi (22 %), tee (11 %),
Keski-Afrikan Tasavalta*	kahvi (23 %), raakapuu (21 %), puuvilla (18 %),
Kongon Kansan- tasavalta,	raakapuu (42 %),
Liberia,	rautamalmi (71 %),
Länsi-Samoa,*	maapähkinätuotteet (43 %), kaakao (28 %),
Malagasy,*	kahvi (30 %), hamppu (3 %),
Malawi,*	tee (17 %), maapähkinätuotteet (7 %),
Mali,*	puuvilla (39 %), maapähkinätuotteet (7 %),
Mauretania,*	rautamalmi (73 %),
Niger,*	maapähkinätuotteet (24 %),
Nigeria,	kaakao (10 %),
Norsunluurannikko, Päiväntasaajan	raakapuu (29 %), kahvi (23 %), kaakao (15 %),
Guinea,*	kaakao (46 %),
Ruanda,*	kahvi (61 %), nahat ja vuodat (4 %),
Senegal,*	maapähkinätuotteet (35 %),
Sierra Leone,	rautamalmi (10 %), palmukasvituotteet (5 %),
Somalia,*	kookospähkinätuotteet (45 %), banaanit (26 %),
Sudan,*	puuvilla (56 %), maapähkinätuotteet (9 %),
Swazimaa,*	rautamalmi (26 %), raakapuu (19 %), puuvilla (3 %),
Tansania,*	kahvi (19 %), puuvilla (13 %), hamppu (9 %),
Togo,*	kaakao (26 %), kahvi (13 %),
Tonga,*	kookospähkinätuotteet (64 %), banaanit (20 %),
Tsad,*	puuvilla (69 %),
Uganda,*	kahvi (66 %), puuvilla (15 %), tee (5 %),
Ylä-Volta,*	puuvilla (22 %), maapähkinätuotteet (8 %),

* Tähdellä merkityillä mailla on STABEX-kohtelu sillä perusteella, että STABEX-nimikkeiden viennin osuus on vähintään 2,5 prosenttia kokonaisviennistä. Tämä kriteeri on voimassa YK:n luokittelimille vähiten kehittyneille maille (nk. LDC-maat) sekä sisämaa- ja saarivaltioille.

STABEX-mekanismin pääsäännöt ovat seuraavat. Ensinnäkin, STABEX-kohtelun saavat pääsääntöisesti ne ACP-valtiot, joista STABEX-nimikkeiden vienti kaiken kaikkiaan (siis myös EEC:n ulkopuolella) on vähintään 7,5 prosenttia vuoden kokonaisviennistä. Lievempi kriteeri, 2,5 prosenttia, on kuitenkin voimassa YK:n luokittelimille vähiten kehittyneille maille sekä sisämaa- ja saarivaltioille (ks. ylläolevan taulukon alaviite). Toiseksi jokaista vuotta varten määritellään erikseen jokaiselle ACP-maalle jokaista STABEX-tuotetta

varten **tavoitetuotto** neljän edellisen vuoden EEC:ltä saatujen vientitulojen keskiarvona. Kolmanneksi mikäli ACP-valtion ao. tuotteen vientitulot jonakin vuonna ovat 7,5/2,5 % tavoitetuotosta pienemmät, on ao. valtio oikeutettu saamaan STABEX-rahastosta korvauksena erotuksen. Vastaavasti mikäli sen vientitulot jonakin vuonna ovat yli tavoitetuoton siten, että vientihinnat ylittävät tavoitehinnan ja viennin määrä on vähintään sama kuin tavoitemäärä, on se velvollinen, mikäli se on joskus saanut STABEX-korvauksia, maksamaan erotuksen STABEX-rahastoon.

Ainoastaan kahdeksalle ACP-valtiolle ei varsinaisesta STABEX:ista nykyisessä muodossa ole mainittavaa hyötyä, nimittäin Bahamasaarille, Barbadosille, Guyanalle, Lesotolle, Mauritiuselle, Trinidad & Tobagolle, Zairelle sekä Sambialle. Näiden valtioiden tärkeimmistä vientituotteista todettakoon, että huomattavia öljyntuottajia ovat Bahamasaaret, Barbados sekä Trinidad ja Tobago, sokerintuottajia Barbados, Guyana ja Mauritius, kuparintuottajia Zaire ja Sambia sekä timanttien tuottaja Lesoto, joten näidenkään maiden vientihinnat eivät siten ole kovin epävakaita.

STABEX-mekanismia voimme havainnollistaa esimerkin avulla.⁶ Oletakaamme, että tavoitetuotto on 10.000 u.c:tä, joka koostuu vientihinnasta 100 u.c. ja määrästä 100 yksikköä. Olettakaamme edelleen, että ao. valtio on edellisenä vuonna saanut STABEX-korvauksena 1.000 u.c:tä.

Tapaus 1. Vientihinta oli 120 u.c:tä ja määrä 80 yksikköä, vientitulot siten 9.600. Vientihintojen noususta huolimatta valtio voi siis vaatia korvauksena erotuksen tavoitetuottoon, 400 u.c:tä.

Tapaus 2. Vientihinta oli 105 u.c:tä, määrä 100 yksikköä. Tuotto oli siis 10.500 u.c:tä ja takaisinmaksu STABEX-rahastoon siten 500 u.c:tä.

Tapaus 3. Vientihinta oli 120 u.c:tä ja määrä 100 yksikköä. Tuotto ylitti siis 2.000 u.c:llä tavoitetuoton. Mikään valtio ei kuitenkaan ole velvollinen maksamaan takaisin enempää kuin on kaikenkaikkiaan korvauksia saanut, takaisinmaksua STABEX-rahastoon siis 1.000 u.c:tä.

Tapaus 4. Vientihinta oli 100 u.c:tä, määrä 110 yksikköä. Vientitulot siten 11.000 u.c:tä. Koska vientihinta ei kuitenkaan ylittänyt tavoitehintaa, niin takaisinmaksuvelvollisuutta ei synny.

STABEX-korvauksia maksetaan periaatteessa ennakkona n. 6 kk:n väliajoin ja erotus ennustettavissa olleen ja todellisen kehityksen välillä hyvitetään tällöin edellisen kauden osalta.

STABEX-systeemi on ensimmäinen vakava yritys luoda vakaa hintataso ja taatut vientitulot primäärituotteiden tuottajille maailmankaupassa. Sitä voidaan luonnollisesti arvostella siitä, että se on vain alueellinen järjestely ja jättää ulkopuoliset kehitysmaat epäedullisempaan asemaan, mutta toisaalta STABEX-mekanismista saatavat kokemukset tulevat olemaan ensiarvoisen tärkeitä pyrit-

täessä mahdollisesti joskus myöhemmässä vaiheessa YK:n puitteissa koko maailmankaupan kattaviin yleisiin ratkaisuihin.

Toisena vinetituluihin liittyvänä järjestelynä oli sokerin ACP—EEC-kauppa. Sokeri on useille ACP-maille elintärkeä vientiartikkeli. Tämä näkyy seuraavasta taulukosta:

Taulukko 4. Sokerin osuus tärkeimpien viejien kokonaisviennistä.

Mauritius	93 %	Jamaika	12 %
Fiji	70 %	Kongon Kansantasavalta	8 %
Barbados	45 %	Trinidad ja Tobago	6 %
Guyana	34 %	Malagasy	3 %
Swazimaa	23 %	Malawi	1 %

Näiden lisäksi ovat sokerin viejiä EEC:hen vielä Kenia, Tansania ja Uganda. Kaikki nämä kolmetoista ACP-maata saivat määrälliset sokerikiintiöt, jotka EEC sitoutuu vuosittain omasta tuotantovolyymistään ja maailmanmarkkinoiden kehityksestä riippumatta tuomaan. Sokerin hinta neuvotellaan joka vuotta varten erikseen ja se noudattaa niitä rajoja, joissa juurikassokerin hinta EEC:n sisällä liikkuu. Ensimmäisen 18 kk:n ajaksi hinta sovittiin 251,27 u.c./tonniksi. Tällä järjestelyllä ACP-sokerintuottajat pääsevät osalliseksi EEC:n sokerin markkinamekanismista sen hinnanmuodostuksen osalta.

Teollistamisyyhteistyön osalta sopimuksen päälinjoja ovat ensinnäkin teknologian, know-how'n (patenttien, tutkimusten ja tuotekehittelyn sekä koulutuksen) siirto EEC:stä ACP-maihin, toiseksi pienten ja keskisuurten yritysten luominen ja tukeminen ACP-maissa ja kolmanneksi EEC:n monikansallisten suuryritysten kannustaminen osallistumaan ACP-maiden teollistamiseen. Näiden päämäärien toteuttamiseksi ja valvomiseksi perustetaan kaksi elintä, teollisen yhteistyön komitea, joka on lähinnä valvontaa suorittava elin sekä teollistamiskeskus, joka on käytännön kenttätöytä, informaatiota, kontakteja yms. välittävä elin EEC:n ja ACP:n hallitusten ja yritysten välillä.

Teollistamisyyhteistyön alueella tulevat ilmeisesti selvimmän tässä Lomé'n sopimuksessa ilmenemään ne neokolonialistiset piirteet, joita järjestelyllä käytännössä on.

Kehitysapu, FED IV, tuli 3.000 milj. u.c:n suuruiseksi, jonka lisäksi Euroopan Investointipankista myönnetään 390 milj. u.c:n edestä lainoja. FED IV:n 3.000 milj. u.c:tä käytetään seuraavasti:

- 2.100 milj. u.c:tä vastikkeettomana kehitysapuna,
- 430 milj. u.c:tä halpakorkoisina lainoina,
- 90 milj. u.c:tä korkeakorkoisina lainoina,
- 375 milj. u.c:tä STABEX-rahaston perustamiseen.

Kehitysavussa ovat suositummuisasemassa vähiten kehittyneet ACP-valtiot. FED:n rahojen käyttösuunnitelmat ja -päätökset tehdään taas pariteettiperiaatteen pohjalta. Yleisistä suuntaviivoista päättävät EEC ja ACP, kunkin valtion osalta erikseen taas komissio ja ao. valtion hallitus. Varsinaisten projektien johto ja täytäntöönpano on kuitenkin etupäässä ao. ACP-valtion hallituksen käsissä. Rajoituksena tässä on kuitenkin edelleen FED-rahojen »sidottu» luonne, hankinnat voidaan vain poikkeustapauksissa tehdä EEC:n tai ACP-alueen ulkopuolelta. Kansallisille yrityksille saadaan hintakilpailussa automaattisesti myöntää 15 %:n preferenssi.

FED:n rahojen suuntaamisesta eri sektoreille on Lomén konventiossa myös joitakin peruseriaatteita lyöty lukkoon. Aikaisempia FED-sopimuksia enemmän huomiota kiinnitetään maaseudun kehittämiseen infrastruktuuriin keskitymisen sijasta. Teollistaminen tulee myös ensimmäistä kertaa FED:ssä voimallisesti esille. Pienten ja keskisuurten yritysten rahoittaminen on keskeisellä sijalla. Lisäksi FED IV:sta varataan n. 10 % alueellisen taloudellisen yhteistyön ja integraation edistämiseen ACP-alueella.

Yhteenveto

Lomén konventio on tässä vaiheessa vielä niin tuore sopimus, että sen todellisia vaikutuksia ACP-maiden talouksien ja maailmankaupan rakenteen kehittymiseen on vaikeata ryhtyä ennustamaan. Edellä pelkistään esitetty konvention keskeisin sisältö oikeuttaa vain hyvin yleisluontoisiin johtopäätöksiin.

ACP-maiden talouksien kannalta vientihinnoiltaan turvattu vapaakauppa EEC:hen tulee antamaan maiden talouksille sellaista suunnitelmallisuudelle otollista pitkäjänteisyyttä, jota kehitysmaat kipeästi tarvitsevat kehityssuunnitelmiansa laatimiseksi ja toteuttamiseksi. Toisaalta EEC:n alueen monikansalliset yritykset saattavat viedä huomattavankin osan niistä tuotteista, jotka kirjataan ao. valtion vienniksi EEC:hen, monikansallisten asema maiden talouksissa saattaa kasvaa kansallista taloudellista suvereniteettia rajoittavaksi tekijäksi ja sitoa kehityssuunnitelmia. Keskusta — periferia -asetelman haittavaiikutukset saattavat toisin sanoen olla lyhyen tähtäyksen rahoitus- yms. tukea painavampia argumentteja. ACP-valtiot ovat kuitenkin saaneet Jaunde-maihin verrattuina huomattavasti vapaammat kädet toimia parhaaksi katsomallaan tavalla kansallisten kehityssuunnitelmiansa puitteissa. Paljon tuleekin riippumaan nimenomaan ACP-maiden hallituksista itsestään, niiden kansallismielisyydestä ja toimintatarmosta, niiden korruptoitavuudesta, jne.

Maailmankaupan rakenteen kannalta Lomén konvention diskriminoiva vaikutus on ainakin laadullisesti huomattavasti alhaisemmalla asteella kuin Jaunde-konventioiden. ACP-maiden määrä ja taloudellinen potentiaali voivat

tehdä tästä maailmankauppaa vinouttavasta vaikutuksesta määrältään kuitenkin Jaunde-konventioita suuremman.

Suurin »innovaatio» Lomén konventiossa on epäilemättä STABEX. OPEC-maiden toiminta, perusmetallien maailmanmarkkinahintojen jyrkkä nousu 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa ja eräät muut vastaavat ilmiöt maailman kaupassa ovat tehneet teollistuneet maat nykyään halukkaiksi tällaisiin järjestelyihin, tosin vain rajoitetuissa puitteissa. STABEX-mekanismi tulee olemaan kuitenkin eräänä virstanpylväänä kehitettäessä keinoja ja välineitä »The New Economic Order»-päämäärän toteuttamiseksi. EEC:n ansioksi voidaan tässä, samoin kuin GSP:nkin osalta lukea se, että se on lähtenyt tien aukaisijaksi kolmen suuren läntisen kaupankävijän, EEC:n USA:n ja Japanin puolelta.

LÄHDEVIITTEET

Artikkeli perustuu International Peace Research Associationin 6. Yleiskonferenssissa Turussa 15—18. 8. 1975 esittämäni paperiin »The Lomé Convention — the Sun Never Sets», josta se on jonkin verran lyhennetty ja muunnettu suomenkielinen versio.

¹ Fond Européen de Développement = Euroopan kehitysyhteistyörahasto.

² L'unité de compte = EEC:n laskentayksikkö, joka vastaa arvoltaan USA:n dollaria ennen helmikuun 1973 ja joulukuun 1971 devalvaatioita.

³ Curzon, Gerald and Victoria, Neocolonialism and the European Economic Community. *The Yearbook of World Affairs 1971*, s. 135, taulukko VI.

⁴ *Afrique Tropicale*. Indicateurs socio-économiques. Commission des Communautés Européennes. Bruxelles 1973, tab. 2.

⁵ International Financial Statistics, Nov. 1974, kansalliset tilastot sekä *The Courier. European Community — African — Caribbean — Pacific*, n:o 31 — special issue — March 1975.

⁶ *The Courier*, March 1975, s. 27.

⁷ *The Courier*, March 1975 ja *Yearbook of International Trade Statistics 1972—1973*.